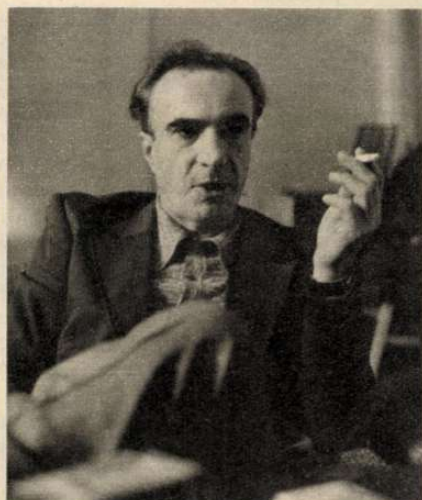

Palócföld múzeum- igazgatója

Mikszáth Kálmán, a „nagy palóc”, így ír annak a földnek népéről, amelynek egyszerre oly kegyetlenül igaz és romantikusan megbocsátó krónikása volt:

„A palóc nép babonás, szereti a misztériumokat, hisz az ördögben és a rémlátásokban. Egy sötét holló röpdös fölötte, a végzet. Szárnya suhogását találgatja. Titkos, homályos kód veszi körül, s hova el nem lát a szem, benépesíti a helyeket árnyékkal, borzalmas, csodálatos dolgokkal. Fantasztikus népmesék elhullatott morzsáit összegyűrja, azok hitté keményednek lelkében...”

Tisztaszoba
a XIX. századból

Menyecske
nyári
ünnepi
viselete
(Órhalom, 1935)

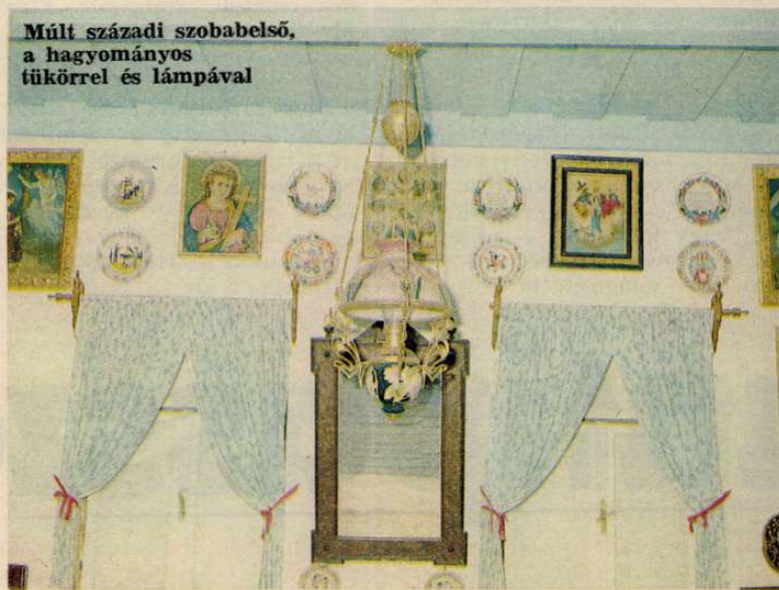

A palóc főkötők tárlója

KÉKESDY KÁROLY FELVETELEI

Lakodalmi főkötő

Múlt századi szobabelső,
a hagyományos
fükörrel és lámpával

népmesék elhullatott morzsáit összegyűrja..."

NEM VOLT KULCSA

Balassagyarmaton, Nógrád vármegye egykori székhelyén, a parasztnép tárgyi emlékeinek megőrzésére 1914 nyarára épült fel a Palóc Múzeum egyik fele. Az építkezést azonban abbahagyták, mert az első világháború elvitte a többi pénzt. A másik szárny mindmáig nem épült meg, s e „felszárnyú” múzeum mégis messze tájakról vonzza az érdeklődőket a palóc nép értékeinek megismerésére.

A második világháború utolsó időszakában, a közelgő front hírére, a múzeum igazgatója elhagyta őrhelyét. Olyan sebtében menekült, hogy még az épület ajtaját is nyitva hagyta. Vitte is, boldog-boldogtalan az értékes szötteket, ruhadarabokat, népi bútortokat. A palócgűjtemény válogatás nélküli holmijait a múzeum előtti park szökőkútja elé rakták ki ismeretlenek, s még ismeretlenebbek válogattak belőle. Egy héten át, amíg a „készlet” tartott. Az irodába lovakat szállásoltak be, onnan néztek ki a hadat viselt paripák, bólogatva a csodálkozó népre. Az idősebb balassagyarmatiak máig is találgtják: hogyan masíroztak föl a széles és magas lépcsőskön?

Egy teljes esztendeig nem volt kulcsa a Palóc Múzeumnak. Mit is kellett volna elvárniuk?

HÁROM TISZTASOBA

Aki ma Gyarmatra látogat, mit sem tud minderről. Mivel a „vadonat-régi” parasztbútorok, szöttek, hímzések, a népi építkezés, a munka- meg használati eszközei „vadonatújak”.

— Ami a múzeumba kerülést illeti, valóban újak — mondja dr. Zólyomi József, a Palóc Múzeum igazgatója. — Az elmúlt három évtizedben, a megyében még fellelhető, megtalálható régi világbeli tárgyakból gyűlt össze, ami itt látható. A gyűjtést Manga János, a neves néprajzos, az előző igazgató kezdte el, és mi folytattuk.

Mindezt tárlatvezetés közben közli velünk.

— Ez a kiállításunk két esztendővel előtt nyílt meg, s a nógrádi népeletet mutatja be, a XVIII. század elejétől napjainkig — mondja az igazgató, aki Kapros Márta, fiatal néprajzos munkatársával együtt rendezte be a termeket. — A múlt bemutatása háromszárnyú, ezzel a három, különböző korokat közelebb hozó, szobabelsővel.

A három szoba a tisztaszoba három változata, a XVIII. század közepétől a századfordulón át, a két háború közötti idők berendezkedéséig.

— Úgy tudom, hogy a múzeum attól múzeum, hogy a kiállított tárgyak csak töredékét teszik ki az összegyűlt anyagnak — jegyzem meg, amikor a látnivalók végére érünk.

— Igen, talán tíz százaléka látható mindannak, amit a Palóc Múzeumban őrzünk — válaszolja az igazgató.

Visszatérünk a keskeny szobába, amelyik a múzeumi iroda szerepét tölti be. Sokáig innen irányította Zólyomi József egész Nógrád megye múzeumügyét is.

— Több mint hét éven át, 1963-tól 1970-ig, megyei múzeumigazgató is voltam — folytatja. — Akkoriban rendeztük be a hollóközi falumúzeumot, a bánki szlovák faluházat, a csesztvei Madách-múzeumot, a horpácsi Mikszáth-múzeumot, a karancsberényi partizán emlékmúzeumot, ha jól emlékszem mindenre.

Ezután a megyeszékhely, Salgótarján vette át Nógrád múzeumainak irányítását. Tarjánban most épül, talán az 1980-as évek elejére készen is lesz, a munkásmozgalmi múlt hagyományait bemutató új, modern múzeumház.

AZ ÉLETVISZONYOKAT KUTATJA

A „hivatalos” ügyek megbeszélése után hirtelen pillanatnyi csönd üli meg a szobát. Ilyenkor mondották a régi öregek Palócföldön: angyal szállt át a levegőben... Valóban, mennyire érti a 45 éves Zólyomi József ennek a tájnak múltját, hagyományait, tárgyi emlékeit?

— Mondjam el, hogyan lettem múzeumi ember?... — szólal meg, a kimondatlan kérdésre. — Itt születtem, nem messze Gyarmattól, a Cserhát dombjai között, Herencsényben. Gimnazista koromban bejártam a múzeumba. Nézni, tanulmányozni a kiállításokat, böngészni a könyvtárban a palócok múltja, viselete, népelete után. Manga János, az igazgató úgy felkarolt, mintha apám lett volna. Talán az is hozzájárult mindehhez, hogy akkoriban halt meg édesapám, s én a Palóc Múzeumban tudtam csak elfeledkezni bánatomról.

Az egyetemen a néprajzot választotta Zólyomi József szaktárgyul, s már a gyakorló évre visszatért a Palóc Múzeumba. Azóta sem mozdult el innen, több mint két évtizede már.

— Néprajzdoktori disszertációm témáját is szűkebb hazám tárgyi néprajzából merítettem: *A Cserhát-vidéki népi állattartás*.

— Ami azt jelenti, hogy tudományosan is részt vállalt Palócföld múltjának feldolgozásából?

— Folytatom az életviszonyok kutatását — válaszolja. — A legutóbbi múzeumi évkönyvben publikáltam *A Mailáth uradalom cselédeinek lakáskultúrája a két világháború között* című dolgozatomat. Amit annál könnyebb volt megírnom, mivel magam is hasonló körülmények között éltem, gyermekkoromban. Négylakásos cselédházban, ami egyetlen szobát jelentett családonként, közös konyhával.

A palócok múzeumigazgatója egyaránt otthonos a levéltári fóliák között, meg Nógrád megye 130 községének mai, meg múltbeli életviszonyai ismeretében.

— Megdöbbentő a múlt, és sokszor meglepetéseket tartogat a jelen. A levéltárban kezembe került egy levél. Mátra-szele nótáriusa, jegyzője írta 1819-ben, a vármegye főispánjának. Elpanaszolja benne a falusiak keserveit: az adók miatt már csak kukoricacsutkákból, amit megdaráltak, tudnak kenyereit sütni... Ettől az egész falu, hascsikarás és más gyomorbántalmak miatt, megbetegedett. Kérik az adók csökkentését.

— És egy mai élmény?

— Népi kerámiákat készültünk kiállítani. Elindultam gyűjtőútra. Diósjenőre. Ahogy megyek befelé a faluba, a vasútállomásról, az egyik parasztháznál, a hosszú gangon, vagy harminc-negyven régi fazék áll sorban... De úgy, hogy hozzátéve sem kell több, szebb, meg jellegzetesebb a készülő kiállításához. Kiderült, hogy javították, reparálták a házat, meszelésre készülődtek, s így a padlásról, kamrából, minden eldugott helyről összeszedték a régi köcsögöket, s akkuratusan sorba rakták őket. Hadd pihenjenek, szellőzzenek addig is... Rögtön meggyeztünk, s ebből a diósjenői „gyűjteményből” ténylegesen kiállítás lett!

TÓBIÁS ARON

Palócok Balassagyarmaton

Részlet a *Magyarország felfedezése* sorozat, 1938-ban megjelent CIFRA NYOMORÚ-SÁG kötetéből, Szabó Zoltán munkájából.

A palócok Gyarmaton, Palócország fővárosában már eléggé kevesen vannak, akkor is a város szegélyére szorulva, közel a földekhez és távol a vármegyeháztól. Az utcákon néha hallani kissé selypítő, nyújtott beszédjüket, amint leginkább helyet „letinkábat” mondanak és látni őket cifra viseletükben. Egyébként egyre fogyatkoznak, jelentős szerepük a város életében alig van. Ők a 13% őstermelő és a 3% napszámos egy részét teszik csak, több náluk a közalkalmazott és szabadfoglalkozású (14%) és csaknem eicri a földből élők számát a nyugdíjból élők száma (11%). A palócélet leginkább a múzeumban szerepel, ahol az aulában a nógrádi nemesi családok címeri fogadják a látogatót és beljebb, szépen elrendezett fülkékben, mint muzeális tárgyak szerepelnek a palócélet használati eszközei. Piros szőtt párnák tornyozódnak a régi mintákkal festett ágyakon, üveg alatt lából faragott ivóedények pihennek, melyekre Ádám és Éva figuráit véste a művészkedők keze, vagy a kétféjű sast, mely kedvelt motívuma volt ennek a népnek. A falak mentén faragott padok állnak, vadász veszi célba rajtuk a vadat, indák fognak körül egy harangszoknyájú karcsú menyecskét, vagy katonák vonulnak és az egyiken régimódi nagykerékű velocipéden halad egy férfi, bizonyítván, hogy a palócok nem idegenkedtek attól, hogy az egykori „modern idő” figuráit padjaikba vessék. Színes ruhákba öltözött viaszbabák ácsorognak üveg alatt és a falakon képek, fényképek a palócélet sokféle változatát. Az Ipolyi halászokról, akik bokrok alá szorítják a hálót, megzurbolják a pihenő halak rejtekét és kiemelik a hálóba akadt macskatestű, rosszképu csukákat és lusta pontyokat.

Ebben a múzeumban inkább a régi Nógrád mutatkozik meg, mint a mai Balassagyarmat. A városban, ahol mindenki fölfelé és más rétegbe kívánczik, a parasztság sem igen maradt mentes ettől az igyekezettől. A paraszttól már nem maradt paraszt, a szegényebbinek nem a birtok a célja, hanem az, hogy fiát iparosnak, vagy altisztnek, vármegye szolgájának és nyugdíjas alkalmazottnak nevelhesse. Ez a szándék nemcsak a város levegőjéből, a kevés megmaradt földművelő szavaiból érződik, hanem a földárak eséséből is. Mint-hogy a föld árát nemcsak a minőség szabályozza, hanem a kereslet is, Gyarmaton félannyiba kerül a föld holdja, mint a szomszédos Szügyben, Órhalomban. E szép viseletű palóc faluban négyezerese a föld ára a gyarmati föld árának. A felolvasást lehetne folytatni, de minden adatból egy derül ki, Gyarmaton a földművelés még van, de nem lesz. A város nem akar parasztváros lenni, nem törekszik arra, hogy speciális termékkel lássa el az országot, sem ha a föld gyümölcseiről, sem ha egyébről van szó. Gyarmat ma a környéknek közigazgatási centruma és az új határ miatt nem lértén háttérre, alig is lesz más. Az iparosodás sem jelentékeny, csak éppen ennek a szegény vidéknek a fogyasztását látja el az az ezerpártás ipari munkával foglalkozó gyarmati, akik az összes keresőknek 27%-át teszik ki. Ők azok, akik fölkerültek a parasztságból.